

Qatil və ya tənha qadının elegiyası...

“Qatil” tamaşasından səhnə. Qadın – Münəvvər Əliyeva, Oğlan – Hikmət Rəhimov

Dünya ədəbiyyatı belə mövzularla çox zəngindir: Qatil... Qadın... Tənhalıq... Lakin bu mövzunun zənginliyi onun maraqlılığına, aktuallığına xələl gətirmir.

Milli ədəbiyyatımızda isə Azərbaycanın görkəmli dramaturqu, Xalq yazıçısı Elçinin müəllifi olduğu “Qatil” bu mövzuda yazılan əsərlərdən dərin məna qatı ilə, geniş əhatə dairəsi ilə, reallığı əyani şəkildə əks etdirməsi ilə fərqlənir. Aktual mövzulu bədii ədəbiyyat nümunəsi kimi müxtəlif teatrların səhnəsində geniş kütləyə təqdim olunur.

Yazıcının önə çəkdiyi problematik mövzu qadın tənhalığı, ümumiyyətlə isə insan mövcudluğunun bu kontekstdə varolmasıdır. Tənhalıq mövzusu yazıcının qələmində

M Ö H T Ə Ş Ə M S İ R R olaraq bir qadının simasında əsaslandırılır. Qadın və dünya, qadın və Allah, qadın və insanlıq (“dialoji personalizm”) özünün real boyalarla, estetik özəllikləri ilə, bununla yanaşı, üzücü yaşamı ilə gerçəkliyin ən acı nöqtələrindən biri olaraq qabardılmış olur.

M Ö H T Ə Ş Ə M S İ R R

Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində rejissor Mehriban Ələkbərzadənin (Naxçıvan MR-nin Əməkdar İncəsənət Xadimi) yaratdığı tamaşanın ümumi kompozisiyasını mən belə də adlandırırdım.

Diqqətinizə çatdırım ki, xanım rejissorun yenidən bərpa etdiyi tamaşa nə əvvəlki tamaşanın işlənməsidir, nə də tamamilə yeni tamaşa deyil. Tamamilə fərqli, yeni rejissor konsepsiyasının yeni aktyor ifasının “möhtəşəm sirr”li harmoniyasıdır.

Tənha qadının elegiyası lokal bir məkanı (qadının evi) əhatə edir. Müəllimə bu məkanı səliqə ilə düzülmüş ev avadanlıqlarından başqa, bir də gecələr düşüncələri və özü ilə təkliddə qalmamaq üçün uydurduğu şagirdlərin (məsələn Həsənzadə) varlığı ilə doldurur.

Cəmiyyətdə fəal bir vəzifəni (müəllimə) daşıyan qadın heç də tənha deyil. Ən azından ona görə ki, onun həyatını bəzəyən bir neçə əsas var. Və bir də ki... bu tənhalıq nisbidir. Sual oluna bilər, niyə də mən tənha olmayım? Mən Şərq ulduzundan, cənub küləyindən və ya aprel yağışından, və ya evdə olan hörümçəkdən də tənha deyiləm ki... Qadının seçdiyi ulduzda, ona olan yaxınlığında (transsendalist) tənhalıqdan təbiətə, onun bir hissəsi olmağa çalışmanın bir yoludur.

Qadının tənhalıqda qurduğu “oyun” onun hərəkətlərini, psixoloji durumunu müəyyənləşdirir. Əgər o tənha deyilsə, onda nə üçün təkliddə-kimsənin olmadığı bir otaqda dəftərlərini yoxladığı şagirdləri ilə danışır. Ona görə yox ki, onun şagirdlərinə qeyri-adi, fəvqaladə bir sevgisi var. Sadəcə, bu oyun vasitəsilə Qadın “bu gündən həzz almaq” duyğusunu itiməməyə çalışır, daha dəqiq desək, yaşamaq üçün ona səbəb və stimül lazımdır. Qadının qurduğu oyunun strukturu ona “yaşamaq”, “davam edən həyat” prosesinə qoşulmaq, bu prosesdə “selin axarı” ilə gedən insanlar kimi olmaq imkanı verir. Eləcə də, bu eyni zamanda bir otaq çərçivəsində həyacandan, “rahatolmayan” həyatdan kənar olmaq imkanı yaradır.

İnsan tənha ola bilməz! Təklil-Allaha məxsusdur! Bu təklil (solipsizm) tənhalıq deyil. Ona görə də Qadın (əməkdar artist Münəvvər Əliyeva) müxtəlif ünsiyyət obyektləri seçərək bu darlıqdan, qeyri-normal yaşamdan azad olmağa çalışır.

Hər gün dəftərləri yoxlamaq, şagirdləri ilə danışmaq (qiyabi olaraq), bir neçə nəfərlik nəzərdə tutulan yemək hazırlamaq, evin səliqəsini pozacaq bir kimsənin arzulanması və... sonsuz şəkildə davam edən tənha gecələr. Aktrisanın çox **səbr**lə yaşadığı və nümayiş etdirdiyi **təmkinli** oyununu elitar bir cəmiyyətin **kübar** bir üzvü kimi xarakterizə edir. Bu kübarlıqda qadın **incəliyi**, qadın **gözəlliyi** də əskik deyil. M.Əliyeva bu xarakterlərin bütöv bir vəhdətini-bura onun **çılğınlığı** da, **küsəyanlıyi** də daxildir-canlandıraraq, tələsmədən “ulduz”unun, təbiətin onun sükunətini pozacaq “gözlənilməz qonağ”ın gəlişini seyr etməkdədir.

G Ö Z L Ə N İ L M Ə Z Q O N A Q

Bir anlıq sükut pozulur... Leysan yağış kəsilmir... Sanki təbiətdə bu qonağın gəlişinə biganə qalmır. O, özünün gəlişi ilə qısamüddətli xoşbəxtlik gətirir. Qadını bir qadın kimi xoşbəxt edir. Onun həyatını, yaşamını, gündəlik tərzini-hətta geyimini, adətlərini dəyişir. Və budur... ev dağınıqdır. Qadının həyatı kimi. Kimdir bu gözlənilməz və çağırlanmış qonaq?...

“Möhtəşəm sirr”in başqa bir qəhrəmanı. O, kosmik tənhalığın (qadından sadəcə fərqi bu) sahibidir. O da tənhadır. Özünün “yaşam proqramını” həyata keçirə bilmədiyi üçün, həyatın isə qısa və amansız olduğunu bildiyi üçün, “tarixdə heç bir iz qoya bilmədiyi üçün”... o da həyat kimi **amansızdır**, insanlara nifrət edir, **sısqındır**, **qorxaqdır**, **yalançıdır**. Hikmət Rəhimovun yaratdığı bu simanın vəhdətində Dostoyevskini Allah bilən cavan oğlan dayanır. Oğlan üçün “hətta Allah mövcud olsa belə, bu heç nəyi dəyişməyəcək”-çünki həqiqətdə o, ateist deyil, öz hərəkətlərinin məsuliyyətini dərk edən, **ağıllı**, hətta **intelektual** canidir.

Burada haşiyə çıxaraq məhz aktyor H.Rəhimovun emosional, hətta sözlə ifadə edə bilməyəcəyim qədər real qətiyyətlə səhnədə nümayiş etdirdiyi oyunu xüsusi olaraq qeyd etmək istərdim. Rejissorun gənc aktyora inanaraq həvalə etdiyi rol, bizə yeni bir simanı tanıtdırmış oldu.

Əlbətdəki, oyun varsa, demək onun qaydalarana uyğun olaraq rəqib olan, əks mövqedə dayanan və bütün gücü ilə qalib gəlmək istəyən qarşı tərəf var. Qadının qurduğu oyunu Oğlan pozur. O bu oyuna qoşulmaq istəmir. Səbəb isə bəllidir. Qadının qurduğu oyunun qaydaları ona sərf etmir. Kitabxanaçı işləmək, cəsarətli insan olmaq, zəhmətlə pul qazanmaq; Bir də axı onun da öz “oyun”u var. Cinayət, oğruluq, yalan və ölüm.

Qadının tənhalığı onu ağır depressiyaya, təəsüfə, intihara, “ekzistensial vakuma” gətirib çıxartmır. Lakin... cəmiyyətin ali yaradılışlarında biri olan Oğlan-gözlənilməz qonaq nəcib bir qadını qatilə çevirir.

Sonda Qadın həyatın təkcə sadələvh şagirdlərdən, parlaq Ulduzlardan ibarət olmadığını “yaşadığı həyat olaylarının” nümunəsində anlayır. O dünyanın, insanların onun üçün deyil, sadəcə özlərinin yaşamı üçün var olduğunu anlayır. Qadın dünyanın əsil məhiyyətinə varır. Biz yaşadığımız müddətdə dünyaya öz düşüncələrimizi, məqsədlərimizi “sırıyıriq”, əslində isə dünya düşüncə və məqsədlərin “dışında” mövcuddur. Belə dünyada ya yaşamaq lazımdır, ya “üz çevirmək” (narkomaniya, sərxoşluq) yaxud da intihar etmək. Qadın intihariseçir... Öncə o, “dünya” bildiyi Oğlanı məhv edir -sonra isə dünyadan kənarda yaşaya bilməyəcəyi özünü-tənha Qadını.

Tamaşanın M Ö H T Ə Ş Ə M S İ R R İ sonda özünün qəti məntiqini tamaşaçı üçün açıq-aydın tamamlamış olur. Qadın həyatının birinci dövründə yaşadığı “rahatlığı” dəyərləndirmir. Çünki, insan üçün mövcud olmaq-əzab çəkməkdir. İnsan “rahatlığın” dəyərini o zaman anlayır ki, onda əzabın, ondan gələn acının nə olduğunu bilir. Amansız həyat labirinti kəskin və dolaşlıq mövcudluğu ilə bir daha özünün amansız üzünü göstərmiş olur.

T A M A Ş A Ç I

Əlbəttəki, oyun gedirsə, demək tamaşa var. Tamaşa varsa, demək onun tamaşaçısı var. Qonşu (xalq artisti Səidə Quliyeva) və onun yoldaşı Polis (əməkdar artist Elxan Quliyev) oyunun seyrçiləridirlər. Qadının həyatının, bu gününün və sonunun görüntüləri bu insanların, köhnə qonşuların gözü qarşısında bütöv bir film kimi yaşanır.

Qonşu ənənəvi “ev qadını”nın, “evdar xanım” kimi milli anlayışların qəhrəmanıdır. S.Quliyevanın ifası bu məişət tərzini özündə çox səmimi əks etdirdiyi üçün AMDT-nin tamaşaçısı da onun hər replikasını alqışlarla qəbul edirdilər.

Polisin qələbəsi bu ailə dramının məğlubiyyəti və faciəsinin nəticəsində olur. O, neçə illərdir arzuladığı “Qatil”i tapır.

Mən əminliklə söyləyə bilərəm ki, tamaşanın “möhtəşəm sirr”lərindən biri də, bəstəkar Aygün Səmədzadənin müəllifi və ifaçısı olduğu bəstə idi. Əgər sadəcə bəstə adlandırmaq düzgünsə. Musiqişünasların daha yaxşı qiymətləndirə biləcəyi bu “əsər”i mən böyük sevgi ilə dinlədim. Həzin notların üzərində çalınan və həzin səslə ifa edilən bu “əsər” tamaşanın döyünən ürəyi kimi qəlbləri fəth etməyi bacardı. Tamaşanın ritmi ilə ahəngdarlıq təşkil edən kompozisiya rejissor tərəfindən zamanında və məqamında dəqiq işlədilmişdir.

Səhnə tərtibatında rejissorun video vasitəsilə daxil etdiyi məqamlar, xüsusilə Qadının yuxusunu əks etdirən kadrlar çox uzun sürsədə (bəlkə bu vaxt qazanmaq üçün lazım idi), tamaşaçını yormur, ümumi prosesə xələl gətirmirdi.

Rejissorun peşəkar işi-musiqinin, səhnə tərtibatının, aktyor oyununun vahid həlli- sayəsində tamaşaçılar milli səhnəmizdə psixoloji dram janrında son dərəcə maraqlı film-tamaşanı seyr etdilər.

M Ö H T Ə Ş Ə M S İ R R kimi zövqümdə və qəlbimdə yaratdığınız 1 saat 40 dəqiqəlik “həyat hadisəsi”nə görə bütün heyətə təşəkkürlər və uğurlar!

Aygün Süleymanova

teatrşünas